

TOMASZ GÓRSKI

DELIMITACJA OBSZARÓW MORSKICH MIĘDZY POLSKĄ A DANIA

Pomimo negocjacji rozpoczętych w 1972 r. Polska i Dania do tej pory nie zdołały przeprowadzić delimitacji swoich obszarów morskich między Bornholmem a wybrzeżem polskim. Sytuacja ta stanowi najdłużej trwający przypadek nie ustanowienia granicy morskiej na Morzu Bałtyckim.

Obydwa państwa są stronami Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 1982 r., jednak odmiennie interpretują art. 74 konwencji, zgodnie z którym rozgraniczenie wyłącznych stref ekonomicznych pomiędzy państwami, których wybrzeża są położone naprzeciwko siebie powinno nastąpić „w drodze porozumienia na podstawie prawa międzynarodowego, w rozumieniu art. 38 Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, w celu osiągnięcia sprawiedliwego porozumienia”. Dania stoi na stanowisku, że sporny obszar powinien zostać podzielony na podstawie linii środkowej. Polska odwołuje się do orzecznictwa i praktyki państw wskazując, że granicę należy wyznaczyć zgodnie z zasadami słusznościowymi, z uwzględnieniem istnienia szeregu specjalnych okoliczności, mianowicie kryteriów geograficznych i geofizycznych oraz kryterium proporcjonalności. Sprzeczne stanowiska stron sporu powodują, że w rejonie na południe i południowy wschód od Bornholmu występuje strefa sporna o obszarze 3 500 km², podobna do tej istniejącej między Gotlandią a wybrzeżem ZSRR przed 1988 r. Odnośne akty prawa wewnętrznego zarówno Polski jak i Danii odzwierciedlają te sprzeczne roszczenia.

Niemniej jednak podczas ostatniej rundy negocjacji strony zgodziły się powołać specjalny komitet ekspertów w celu zbadania wszystkich możliwych linii podziału. Fakt ten potwierdza, że wciąż jest możliwe osiągnięcie porozumienia przez obydwa państwa w drodze rozmów dwustronnych.

Problem rozgraniczenia polskich i duńskich obszarów morskich doprowadził do najdłużej trwającego, do tej pory nierozstrzygniętego, sporu delimitacyjnego na Bałtyku. Wypada także odnotować, że na początku lat 90. XX wieku, zanim jeszcze Litwa, Łotwa i Estonia po odzyskaniu niepodległości rozpoczęły negocjacje z sąsiadami w celu określenia granic swoich obszarów morskich, była to jedyna sytuacja, gdzie nie dokonano delimitacji w akwenie Morza Bałtyckiego¹.

¹ Szerzej na temat nowo zaistniałych sporów delimitacyjnych dotyczących Litwy, Łotwy i Estonii zob. L. Łukaszyk, *Regionalne spory morskie i próby ich rozwiązywania*, Prawo Morskie, 1998, t. X, s. 26 i nast.; L. Łukaszyk, *Współczesne spory i konflikty międzynarodowe dotyczące obszarów morskich*, Gdynia 2004, s. 41 i nast.; także E. Franckx, *The 1998 Estonia – Sweden Maritime Boundary Agreement: Lessons to be Learned in the Area of Continuity and/or Succession of States*, Ocean Development & International Law, 2000, s. 269.

Przyczyną powstania omawianego sporu jest zastosowanie przez strony odmiennych zasad delimitacji w swoim prawodawstwie wewnętrznym i wysunięcie w związku z tym sprzecznych roszczeń w obszarze między wybrzeżem polskim a Bornholmem. Pomimo iż obydwa państwa podpisały i ratyfikowały Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 1982 r.², jednak odmiennie interpretują art. 74 konwencji, mówiący o dokonaniu rozgraniczenia w celu osiągnięcia sprawiedliwego rozwiązania. W konsekwencji Polska wskazuje na zasady słusznościowe jako właściwą podstawę dla wyznaczania granicy, natomiast Dania za właściwą metodę delimitacji uważa linię środkową.

W rezultacie nałożenia się tych roszczeń, powierzchnia powstałego obszaru spornego wynosi 3 503 km²³. Przez obszar ten nie przebiegają żadne rurociągi ani kable podmorskie – kabel energetyczny łączący stację przekształtnikową w Słupsku ze szwedzką stacją w Karlshamm jest położony na wschód od granic strefy. Badania przeprowadzone przez Państwowy Instytut Geologiczny pozwalają przedstawić charakterystykę gospodarczą omawianego obszaru⁴. Otóż strefa ta jest dosyć uboga w nieożywione zasoby naturalne. Możliwości występowania na tym obszarze złóż węglowodorów są nieokreślone, potencjalnie bardzo niskie, zdecydowanie niższe niż we wschodniej części polskiej wyłącznej strefy ekonomicznej położonej na bloku Łeby. Spośród innych zasobów można wspomnieć o surowcach ilastych, natomiast piaski nie kwalifikują się do wykorzystania ze względu na niską zawartość krzemionki. Pomimo tego strefa jest akwenem wartościowym pod względem występujących w niej zasobów żywych. W obszarze tym bowiem położone są tarliska dorsza, storni i szprota, a także żerowiska śledzia, który przybywa na nie po tarle odbytym u wybrzeży Polski i Szwecji. Łowiska tych gatunków należy zaliczyć do bardzo wydajnych. W 1980 r. połowy polskich rybaków w strefie spornej osiągnęły 21 900 ton w stosunku do ogólnej wysokości polskich połowów na Bałtyku wynoszącej około 220 000 ton. W latach 90. procentowy udział połowów w strefie spornej w stosunku do połowów w całym polskim obszarze morskim wzrastał. Prowadzenie połowów na tym obszarze posiada zatem ogromne znaczenie, zwłaszcza dla rybaków z zachodniej części wybrzeża.

Rokowania między Polską a Danią dotyczące rozgraniczenia szelfu kontynentalnego toczyły się w latach 1972–1974, nie przynosząc rozstrzygnięcia pomimo deklarowanej przez obydwie strony woli osiągnięcia porozumienia. W wyniku rozszerzenia stref rybołówstwa przez obydwa państwa w latach 1976 i 1977 powstał problem uregulowania kwestii połowów do chwili dokonania delimitacji. Na pierwszym roboczym spotkaniu ekspertów uzgodniono, że do tego czasu połowy na obszarze spornym będą prowadzone przez jednostki obu państw. W tej sprawie nie zawarto oficjalnego porozumienia na szczeblu międzyrządowym.

² http://www.un.org/Depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm.

³ *Ocena geologiczna i środowiskowa rejonu strefy ekonomicznej Polski i Danii*, praca zbiorowa pod. kier. J. Zachowicz, Sopot 1997, s. 1.

⁴ *J.w.*, s. 12-17.

Obecnie kontrowersje delimitacyjne dotyczą obszarów wyłącznych stref ekonomicznych. Ostatnie nieformalne konsultacje polsko-duńskie w sprawie delimitacji odbyły się 29.10.2003 r. w Kopenhadze i zostały zakończone podjęciem postanowienia o powołaniu wspólnej grupy ekspertów, której zadaniem będzie sporządzenie mapy strefy spornej i określenie na niej wszystkich możliwych linii podziału innych niż mediana. Warianty poprowadzenia takich linii na podstawie naturalnych uwarunkowań budowy dna morskiego zostały przedstawione w dalszej części artykułu. Kolejna runda negocjacji odbędzie się w Warszawie, po opracowaniu mapy przez grupę ekspertów.

W celu zapoznania się z ewentualnymi możliwościami rozwiązania sporu należy przedstawić stanowiska obu stron dotyczące właściwej podstawy prawnomiędzynarodowej dla delimitacji, zwłaszcza rozbudowaną argumentację polską. Nie bez znaczenia jest również prawodawstwo wewnętrzne tych państw.

Jak już zaznaczono, Dania stoi na stanowisku, że delimitacja powinna zostać przeprowadzona w oparciu o linię środkową, co zdaniem strony duńskiej jest metodą prowadzącą do sprawiedliwego rozwiązania. Tymczasem należy zaznaczyć, że we właściwych duńskich aktach prawa wewnętrznego zwarte są wciąż sformułowania oparte o konstrukcję art. 6 Konwencji genewskiej o szelfie kontynentalnym z 1958 r., w których brakuje odniesienia do kwestii „specjalnych okoliczności”, stanowiącej integralną część wynikającej z art. 6 Konwencji o szelfie kontynentalnym i potwierdzonej przez orzecznictwo zasady „równych odległości – specjalnych okoliczności”⁵. Przypomnijmy, że jak podkreśla W. Góralczyk: „choć tekst artykułu 6 nie odwołuje się do zasady słuszności, to jest ona w nim *implicite* zawarta i musi być podstawą jego interpretacji. Tam, gdzie stosowanie mediany prowadzi do słusznych i sprawiedliwych rezultatów – powinna być ona zastosowana. Natomiast tam, gdzie na skutek szczególnych warunków jej zastosowanie byłoby niesłuszne i niesprawiedliwe – należy zastosować inne metody rozgraniczenia szelfu”⁶.

Stanowisko polskie sprowadza się do negacji możliwości dokonania delimitacji w oparciu o linię środkową, podkreślając jednocześnie odrzucanie przez orzecznictwo międzynarodowe obowiązkowego stosowania mediany lub jakiegokolwiek innego określonego sposobu delimitacji oraz zasady uwzględnienia wszystkich istotnych okoliczności przy dokonywaniu rozgraniczenia. W konsekwencji strona polska wskazuje na szereg specjalnych okoliczności, a mianowicie na przesłanki geograficzne, uwarunkowania geologiczne i geomorfologiczne spornego obszaru oraz na kryterium proporcjonalności, jako czynników uzasadniających zastosowanie metody innej niż linia równych odległości dla osiągnięcia sprawiedliwego rozwiązania.

W odniesieniu do okoliczności geograficznych należy zauważyć, że Bornholm dysponuje na morzu półzatkniętym, jakim jest Bałtyk, obszarem morskim niewspółmiernie dużym w stosunku do własnej powierzchni i zaludnienia.

⁵ Orzeczenie w sprawie szelfu kontynentalnego między Francją a Wielką Brytanią, [w:] *International Boundary Cases: the Continental Shelf*, par. 68, Cambridge 1992, s. 399.

⁶ W. Góralczyk, *Obszary morskie i ich delimitacja*, Warszawa 1993, s. 121.

Wyspa ta posiada bowiem powierzchnię 588 km², obwód jej linii brzegowej wynosi 150 km a odległości między skrajnymi przylądkami wynoszą 40 km. Ponadto wyspę tę zamieszkuje zaledwie około 47 000 mieszkańców. Przy tak skromnych rozmiarach, powierzchnia otaczających ją obszarów morskich wynosi 7 400 km², łącznie z obszarem strefy spornej z Polską. Dla porównania można dodać, że powierzchnia polskich obszarów morskich, generowanych przez linię brzegową kontynentalnego obszaru państwa polskiego, wynosi 34 348 km²⁷, zaś samej wyłącznej strefy ekonomicznej 22 634 km²⁸.

Dokonanie delimitacji w oparciu o medianę sprawiłoby zatem, że Polska utraciłaby około 15% powierzchni swojej wyłącznej strefy ekonomicznej. Natomiast w stosunku do Danii obszar sporny stanowi zaledwie około 5,7% powierzchni jej wyłącznej strefy ekonomicznej na Bałtyku i Morzu Północnym, wynoszącej odpowiednio 13 200 km² (wliczając w to strefę sporną) i 48 000 km², zatem łącznie 61 200 km²⁹. Warto więc zwrócić uwagę na fakt, że chociaż Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w orzeczeniu w sprawie Libia–Malta z 1985 r. odmówił uznania powierzchni masy lądowej leżącej za linią brzegową za podstawę do praw do szelfu kontynentalnego¹⁰, to w negocjacjach dwustronnych strony mają swobodę uwzględnienia każdego argumentu. Dotyczyć to może również dysproporcji między obszarami lądu Polski i Bornholmu (312 000 km² do 588 km², odpowiedni stosunek powierzchni wynosi zatem w przybliżeniu 530:1), która pozostaje w ostrym kontraście do wzajemnego stosunku powierzchni obszarów morskich wyznaczonych za pomocą mediany: 19 134 km² (obszar polskiej wyłącznej strefy ekonomicznej bez strefy spornej) do 7 400 km² (obszary morskie wokół Bornholmu); w przybliżeniu 2,5:1. Przytoczone dane pozwalają Polsce na podnoszenie tych kwestii jako okoliczności geograficznych, ilustrujących niesprawiedliwy efekt delimitacji osiągnięty w razie zastosowania mediany.

Drugim czynnikiem geograficznym uzasadniającym traktowanie Bornholmu jako specjalnej okoliczności jest jego położenie. Wyspa ta leży pośrodku Morza Bałtyckiego i jest usytuowana stosunkowo blisko wybrzeży polskich, natomiast pozostaje w znacznym oddaleniu od terytorium lądowego Danii. Od Kopenhagi dzieli ją odległość 169 km, od najbliższego punktu wybrzeża duńskiego 135 km, natomiast od najbliższego punktu wybrzeża polskiego jedynie 96 km. Jest ona „odcięta” od duńskich obszarów morskich przez graniczące ze sobą wyłączne strefy ekonomiczne Niemiec i Szwecji co sprawia, że obszar morski pozostający w jej dyspozycji stanowi enklawę pośrodku stref państw nadbrzeżnych.

Warto przypomnieć, że przyznawanie pełnego efektu delimitacyjnego przez państwo nadbrzeżne wyspom podlegającym suwerenności innego państwa nie

⁷ *Ocena geologiczna i środowiskowa rejonu strefy ekonomicznej Polski i Danii*, praca zbiorowa pod kier. J. Zachowicz, Sopot 1997, s. 16.

⁸ *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 1.

⁹ Dane przedstawione przez ambasadę Królestwa Danii.

¹⁰ Orzeczenie z 3.VI.1985 r. Libia/Malta, [w:] *International ...*, par. 49, s. 1557.

jest regułą w międzynarodowym prawie morza, a praktyka państw wykazuje pod tym względem znaczną różnorodność rozwiązań, zapobiegających lub korygujących niesprawiedliwy efekt podziału wynikający z zastosowania mediany. Dotyczy to zwłaszcza wysp położonych bliżej wybrzeży państwa nadbrzeżnego niż państwa macierzystego. Taka sytuacja zachodzi w omawianym przypadku. Należy także odnotować, że wyrażenie przez Szwecję zgody na przyznanie pełnego efektu delimitacyjnego Bornholmowi w porozumieniu z Danią z 1984 r.¹¹ było spowodowane szwedzkimi oczekiwaniami na uzyskanie podobnego rozwiązania w stosunku do Gotlandii w negocjacjach ze Związkiem Radzieckim; nie wynikało to zatem z obiektywnej oceny okoliczności geograficznych dotyczących Bornholmu.

Spośród metod służących korekcji niesprawiedliwego wpływu położenia geograficznego wyspy na podział obszarów morskich, należy przede wszystkim wymienić możliwość przyznania wyspie częściowego efektu delimitacyjnego. Najczęściej spotykane rozwiązanie stanowi efekt pięćdziesięcioprocentowy lub siedemdziesięcioprocentowy¹².

Inną metodą jest utworzenie wokół wyspy enklawy (pełnej lub półenklawy, w sytuacji gdy posiada ona styczność z głównym obszarem morskim swojego państwa) poprzez przyznanie jej pasa obszarów morskich o określonej szerokości, obejmującego bądź tylko morze terytorialne, bądź też morze terytorialne i szelf kontynentalny. Stosowana w praktyce szerokość takiego pasa wynosi trzy, dwanaście lub trzynaście mil morskich¹³. Warto zauważyć, że rozwiązanie to jest stosowane w odniesieniu do wysp położonych na półzamkniętych morzach śródlądowych, takich jak Zatoka Perska czy Adriatyk,

¹¹ Porozumienie Dania – Szwecja z 9.11.1984 r., [w:] J. Charney, L. Alexander, *International Maritime Boundaries*. London/Dodrecht/Boston 1993, s. 1931.

¹² Kryterium 75% efektu częściowego zastosowano wobec Gotlandii i wyspy Gotska Sandon (porozumienie Szwecja – ZSRR z 18.04.1988 r., [w:] J. Charney, L. Alexander..., s. 2057). Inne przykłady wysp, którym przyznano efekt częściowy to wyspa Khargi (porozumienie Iran – Arabia Saudyjska z 24.10.1968 r., *j.w.*, s. 1519), wyspa Umm al Fayarn (porozumienie Iran – Oman z 24.07.1974 r., *ibidem*, s. 1503), wyspy Fanos, Samotraka i grupa wysp Strofady (porozumienie Grecja – Włochy z 24.05.1977 r., *j.w.*, s. 1591), wyspy Scilly (porozumienie Irlandia – Zjednoczone Królestwo z 7.11.1988 r., *j.w.*, s. 1767).

¹³ Z rozwiązaniem dwunastomilowym spotykamy się w przypadku Wysp Normandzkich (trzy mile morza terytorialnego i dziewięć mil szelfu (orzeczenie Trybunału Arbitrażowego w sprawie szelfu kontynentalnego między Francją a Wielką Brytanią z 1977 r.), jugosłowiańskich wysp Pelagruz i Kajola (porozumienie Jugosławia – Włochy z 8.01.1968 r., [w:] J. Charney, L. Alexander..., s. 1627), włoskiej wyspy Lampedusa (porozumienie Tunezja – Włochy z 20.08.1971 r., *j.w.*, s. 1611), saudyjskiej wyspy Al'Arabia i irańskich wysp Farsi i Sirru (porozumienie Arabia Saudyjska – Iran z 24.10.1968, *ibidem*, s. 1519 oraz porozumienie Iran – Zjednoczone Emiraty Arabskie z 13.08.1974 r., *ibidem*, s. 1533). Z kolei pas trzymilowy przyznano dwunastu australijskim wyspom w Cieśninie Torresa (porozumienie Australia – Papua Nowa Gwinea z 18.12.1978 r., *j.w.*, s. 929) oraz wyspie Daiyina należącej do Zjednoczonych Emiratów Arabskich (porozumienie Katar – Zjednoczone Emiraty Arabskie z 20.09.1969 r., *j.w.*, s. 1541). Trzy włoskie wyspy: Pantellaria, Linosa i Lampedusa zostały otoczone enklawami trzynastomilowymi w celu podkreślenia ich prawa do szelfu poza dwunastomilowym morzem terytorialnym (porozumienie Tunezja – Włochy z 20.08.1971 r., *j.w.*, s. 1611).

a zatem na akwenach na których, podobnie jak na Bałtyku, utworzenie pełnowymiarowych stref morskich przez państwa nadbrzeżne jest niemożliwe i na których zastosowanie zasady ekwidystansu wobec wysp może prowadzić do szczególnie niesprawiedliwego podziału obszarów morskich. Metoda delimitacji przyjęta przez stronę polską w prawodawstwie wewnętrznym jest *de facto* zastosowaniem wobec Bornholmu omawianego sposobu rozgraniczenia i przyznaniem tej wyspie dwunastomilowej enklawy.

Strona polska odwołuje się także do uwarunkowań geologicznych i geomorfologicznych. Otóż proponowana przez Polskę granica jest jednocześnie linią największych głębokości, a zatem może być uważana za naturalną granicę polskiego szelfu kontynentalnego. Koncepcja „naturalnego przedłużenia” wprowadzona przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości orzeczeniem w sprawie szelfu kontynentalnego na Morzu Północnym z 1969 r., implikuje możliwość uwzględnienia okoliczności geologicznych oraz geomorfologicznych dla oceny, czy dany obszar podmorski stanowi „naturalne lub najbardziej naturalne przedłużenie lądowego terytorium państwa nadbrzeżnego”¹⁴. Z koncepcją tą wiąże się zasada niewkraczania na naturalne przedłużenie terytorium lądowego innego państwa, którą trybunał wprowadził w tym samym orzeczeniu¹⁵. Zgodnie z nią linia graniczna nie powinna odcinać obszarów szelfu od państwa, do którego są one przynależne w sposób najbardziej naturalny. Pod względem geologicznym obszar strefy spornej podzielony jest na dwie odrębne prowincje geologiczne, różniące się budową skorupy ziemskiej. Zdecydowana większość tego obszaru należy do starej i sztywnej wschodnioeuropejskiej platformy prekambryjskiej. Natomiast niewielka jego część położona w południowo-zachodniej części strefy jest położona na paleozoicznej platformie Europy środkowej i zachodniej. Należy także zaznaczyć, że

¹⁴ Trybunał stwierdził: „The institution of continental shelf has arisen out of the recognition of a physical fact: and the link between this fact and the law, without which that institution would never have existed, remains an important element for the application of its legal regime. The continental shelf is, by definition, an area physically extending the territory of most coastal States into a species of platform which has attracted the attention first of geographers and hydrographers and then of jurists. The importance of the geological aspect is emphasized by the care which, at the beginning of its investigation, the International Law Commission took to acquire exact information as to its characteristics, as can be seen in particular from the definitions to be found on page 131 of Volume I of the Yearbook of the International Law Commission for 1956. The appurtenance of the shelf to the countries in front of whose coastlines it lies, is therefore a fact, and it can be useful to consider the geology of that shelf in order to find out whether the direction taken by certain configurational features should influence delimitation because, in certain localities, they point up the whole notion of the appurtenance of the continental shelf to the States whose territory it does in fact prolong”, Orzeczenie z 20.02.1969 r. w sprawie szelfu kontynentalnego na Morzu Północnym, [w:] *International...*, par. 95, s. 133.

¹⁵ „Delimitation is to be effected (...) in such a way as to leave as much as possible to each Party all those parts of the continental shelf that constitute a natural prolongation of its land territory into and under the sea, without encroachment on the natural prolongation of the land territory of the other”, *j.w.*, par. 101, s. 135.

uwarunkowania naturalne stanowią podstawę do określenia dwóch omówionych niżej alternatywnych linii podziału strefy spornej¹⁶.

Proponowana przez stronę polską alternatywna linia podziału oparta na kryteriach geologicznych pomija istnienie platformy paleozoicznej, opierając się wyłącznie na zróżnicowaniu budowy obszaru prekambryjskiego. Linia ta przebiega wzdłuż granicy między częścią północną płyty prekambryjskiej (obejmującą południową Skanię, wyspę Bornholm i wyspę Christiansø, zbudowaną ze skał krystalicznych pokrytych osadowymi skałami kambru i ordowiku), a częścią południową (zbudowaną ze skał o budowie geologicznej takiej samej jak na obszarze lądowym Polski przyległym do wybrzeża). Przebieg tej linii jest niemalże całkowicie zgodny z północną granicą polskiej wyłącznej strefy ekonomicznej leżącą dwanaście mil morskich od Bornholmu. Po stronie duńskiej pozostaje jedynie niewielki obszar w północno-zachodniej części strefy spornej. Wariant ten jest potwierdzony przez uwarunkowania tektoniczne, uzasadniające podział strefy na część południową – darłowską i północną – bornholmską.

Druga możliwa linia podziału wiąże się z uwzględnieniem geomorfologii i batymetrii. Obszar strefy spornej usytuowany jest w południowej części Basenu Bornholmskiego, którego łagodnie nachylony skłon od strony południowej graniczy z obszarem płycizn przylegających do wybrzeża polskiego, natomiast od strony Bornholmu skłon Basenu Bornholmskiego jest stromy, łącząc się na pewnych odcinkach bezpośrednio z wybrzeżami wyspy. W tym wariantcie wskazywaną granicą jest główna oś morfologiczna, która odzwierciedla zarys wybrzeży Bornholmu. Dzieli ona obszar strefy spornej pozostawiając po stronie polskiej około 70% powierzchni obszaru. Wyznaczona w ten sposób granica naturalna przebiega bardziej na południe w porównaniu do granicy geologicznej.

W latach 1977–1984 orzecznictwo sądów międzynarodowych przejawiało tendencję do pomijania przedstawianych przez strony okoliczności geologicznych, geomorfologicznych oraz innych jako niewystarczających dla wskazania naturalnej granicy szelfu i do poszukiwania nowych przesłanek dla przeprowadzenia delimitacji. Trybunał Arbitrażowy dla rozgraniczenia szelfu między Francją a Wielką Brytanią nie uwzględnił w 1977 r. brytyjskiego postulatu wyznaczenia granicy w obszarze tzw. Hurt Deep Fault Zone stwierdzając, że głębia Hurt Deep może być uważana jedynie za pomniejszą nieregularność w strukturze geologicznej szelfu i nie przerywa zasadniczej jedności szelfu¹⁷.

¹⁶ Na podstawie opracowania *Geologiczne i morfologiczne podstawy propozycji podziału „szarej strefy”*, praca zbiorowa pod kier. J. Zachowicz, Gdańsk – Warszawa 1999.

¹⁷ „The geological faults which constitute the Hurt Deep and the so-called Hurt Deep Fault Zone, even if they be considered as distinct features in the geomorphology of the shelf, are still discontinuities in the seabed and subsoil which do not disrupt the essential unity of the continental shelf (...). Ideed, in comparision with with the deep Norwegian Trough in the North Sea, they can only be regarded as minor faults in the geological structure of the shelf; and yet the United Kingdom agreed that the Through should not constitute an obstacle to the extension of Norway’s continental shelf boundary”, Orzeczenie Trybunału Arbitrażowego z 30.06.1977 r. w sprawie szelfu między Francją a Wielką Brytanią, [w:] *International ...*, par. 107, s. 414.

Jednocześnie trybunał wskazał na wcześniejsze porozumienie brytyjsko-norweskie z 1964 r., w którym strony zgodziły się, że obszar Rynny Norweskiej stanowi część szelfu kontynentalnego Norwegii. Podobnie w Raporcie Komisji Koncyliacyjnej w sprawie o rozgraniczenie obszarów szelfu między Islandią a norweską wyspą Jan Mayen z 1981 r. odrzucona została koncepcja naturalnego przedłużenia, jako właściwej podstawy dla delimitacji, gdyż Komisja uznała, że Grzbiet Jan Mayen nie stanowi naturalnego przedłużenia terytorium ani Islandii, ani wyspy Jan Mayen¹⁸.

Z kolei w orzeczeniu Libia – Tunezja z 1982 r. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości stwierdził, że podział szelfu powinien być dokonany zgodnie z kryteriami prawa międzynarodowego a nie geofizycznymi¹⁹. Także w orzeczeniu w sprawie Zatoki Maine z 1984 r. trybunał odrzucił skomplikowaną argumentację amerykańską i odmówił uznania Northeast Channel za czynnik pozwalający na wyznaczenie linii podziału między dwiema odrębnymi jednostkami geomorfologicznymi²⁰. Ostatecznie trybunał odrzucił właściwość zasady „naturalnego przedłużenia” w obszarze do dwustu mil od linii podstawowych w orzeczeniu Libia – Malta z 1985 r. stwierdzając, że w tej odległości geologiczna lub geomorfologiczna charakterystyka obszaru nie ma żadnego znaczenia²¹. Na taką treść orzeczenia wywarły wpływ nowe rozwiązania wprowadzone przez Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawie morza, która w art. 76 definiującym szelf kontynentalny zawarła „zasadę dystansu”, umożliwiającą rozciągnięcie praw do szelfu aż do dwustu mil morskich bez względu na to, czy zewnętrzny skraj kontynentalnej krawędzi sięga do tej odległości. W ten sposób konwencja w sposób jednolity uregulowała kwestię wzajemnego zasięgu szelfu kontynentalnego i wyłącznej strefy ekonomicznej państwa nadbrzeżnego, „przesuwając” możliwość dokonania delimitacji w oparciu o czynniki geofizyczne poza dystans dwustumilowy w sytuacji, gdy obszary szelfowe oddzielają wybrzeża państw oddalone od siebie o ponad czterysta mil morskich.

¹⁸ Report and Recommendations to the Governments of Iceland and Norway, Sekcja VI Possible Methods and Approaches, *j.w.*, s. 699.

¹⁹ „The ascertainment of the extent of the areas of shelf appertaining to each state must be governed by criteria of international law other than those taken from physical features”, Orzeczenie z 24.02.1982 r. Tunezja – Libia, *j.w.*, par. 67, s. 967.

²⁰ „The Northeast Channel does not have the characteristics of real trough marking the dividing line between two geomorphologically distinct units”, Orzeczenie z 12.10.1984 r. Kanada – Stany Zjednoczone, *j.w.*, par. 46, s. 762.

²¹ „The Court however considers that since the development of the law enables a State to claim that the continental shelf appertaining to it extends up to as far as 200 miles from its coast, whatever the geological characteristics of the corresponding seabed and subsoil, there is no reason to ascribe any role to geological or geophysical factors within that distance either in verifying the legal title of the States concerned or in proceeding to a delimitation as between their claims (...); the geological or geomorphological characteristics of those areas are completely immaterial”, Orzeczenie z 3.06.1985 r. Libia – Malta, *j.w.*, par. 39, s. 1551.

Wobec takiej sytuacji zachodzi pytanie, czy wskazywana przez Polskę linia największych głębokości w świetle postanowień Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza oraz orzecznictwa międzynarodowego nie może być wzięta pod uwagę przy wyznaczaniu granicy. Należy przy tym podkreślić, że w dwustronnym porozumieniu państwa mają prawo oprzeć się na dowolnych przesłankach dla przeprowadzenia delimitacji.

Kryteria geograficzne wywarły wpływ na wiele umów bilateralnych dotyczących delimitacji obszarów morskich, także tych zawartych już po podpisaniu Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza i wydaniu orzeczenia Libia – Malta, jak na przykład porozumienie australijsko-indonezyjskie z 1989 r., określające przebieg północnej granicy ustanowionej porozumieniem wspólnej strefy w oparciu o rejon rynny Timor Trough, położonej w odległości mniejszej niż przewidziane w konwencji dwieście mil morskich od wybrzeży stron²². W tym kontekście na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że w porozumieniu Dania – NRD z 14.09.1988 r.²³ istnienie płytkiej mielizny Adler Grund (Ławicy Orlej) o głębokościach nie przekraczających dziesięciu metrów, stanowiącej południowo-zachodni koniec ławicy Rønne Bank, zostało potraktowane jako czynnik usprawiedliwiający odejście na odpowiednim odcinku granicy od linii mediany na korzyść NRD. Naturalne uwarunkowania geomorfologiczne stanowią więc poważny argument przemawiający przeciwko zastosowaniu mediany w tym konkretnym przypadku, zwłaszcza wobec faktu, że Dania w zakresie delimitacji szelfu odwołuje się do Konwencji genewskiej o szelfie kontynentalnym, która przy wyznaczaniu granicy szelfu nie implementuje „zasady dystansu”.

Kolejną istotną okolicznością wskazywaną przez Polskę jest znacząca różnica w długości wybrzeży Polski i Bornholmu. Należy przypomnieć, że kryterium proporcjonalności zostało uwzględnione we wszystkich orzeczeniach sądów międzynarodowych dotyczących delimitacji obszarów morskich, chociaż nie stanowi ono niezależnego źródła praw do szelfu jednak jest „czynnikiem”, „kryterium”, „elementem” służącym ocenie sprawiedliwości pewnych okoliczności geograficznych. Jak zauważono, nie można na podstawie samej tylko proporcjonalności określić przebiegu linii granicznej. Nie można zatem również uznać jej za metodę delimitacji²⁴.

²² Porozumienie Australia – Indonezja (Timor Gap) z 11.12.1989 r., [w:] J. Charney, L. Alexander, ..., s. 1245; wcześniejsze porozumienie australijsko-indonezyjskie (Timor and Arafura Sea) z 9.10.1972 r. określające przebieg granicy szelfu w sąsiednich obszarach także uwzględniło istnienie Timor Trough, dokonując przesunięcia granicy od linii mediany w kierunku rynny – zostało ono zawarte przed podpisaniem Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza i wydaniem orzeczenia Libia – Malta – treść porozumienia [w:] J. Charney, L. Alexander, ..., s. 1207.

²³ Porozumienie Dania – NRD z 14.09.1988 r., *j.w.*, s. 2087.

²⁴ Luchcini, Voelckel, *Droit de la Mer*, t. II, Paryż 1996, s. 134; P. Weil używa sformułowania „the so – called principle of proportionality”, P. Weil, *The Law of Maritime Delimitation – Reflections*, Cambridge 1989, s. 75.

Zgodnie z rozróżnieniem przedstawionym przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w orzeczeniu Libia-Malta, wyróżnić można dwa aspekty proporcjonalności. Pierwszy z nich – klasyczny „test proporcjonalności” polega na porównaniu wzajemnej relacji stosunku długości wybrzeży do stosunku powierzchni szelfu przydzielonego stronom. Jest on stosowany po przeprowadzeniu rozgraniczenia w celu oceny sprawiedliwości osiągniętego rezultatu, niezależnie od sposobu w jaki wyznaczono linię graniczną²⁵. W orzeczeniu w sprawie szelfu kontynentalnego na Morzu Północnym Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości stwierdził, że w przypadku delimitacji dokonywanej zgodnie z zasadami słuszności, powinien zostać wzięty pod uwagę element rozsądnego stopnia proporcjonalności pomiędzy rozmiarami szelfu kontynentalnego przynależnego do stron a długością odpowiednich odcinków wybrzeży, mierzonych zgodnie z ich ogólnym kierunkiem²⁶. Zgodnie z orzecznictwem przeprowadzenie testu proporcjonalności nie polega jednak na odnajdywaniu faktycznej, matematycznej relacji pomiędzy długością wybrzeży a powierzchnią obszarów morskich, lecz raczej na uwzględnieniu wyraźnej dysproporcji zachodzącej w tym zakresie²⁷. Jak zauważył Trybunał Arbitrażowy w sprawie szelfu kontynentalnego między Wielką Brytanią i Francją: „to raczej dysproporcja niż jakaś ogólna zasada proporcjonalności stanowi właściwe kryterium lub czynnik”²⁸.

Drugi aspekt proporcjonalności odnosi się do samego procesu delimitacji, w toku którego, bez odnoszenia się do kwestii powierzchni szelfu, uwzględniona może zostać znacząca różnica w długości wybrzeży stron²⁹. Prowizoryczna linia środkowa, stanowiąca początkową podstawę dla dalszych poczynań delimitacyjnych, może bowiem ulec przesunięciu na korzyść strony o znacząco dłuższym wybrzeżu. Skala tego przesunięcia, podobnie jak w przypadku „testu proporcjonalności”, nie wynika z matematycznego stosunku długości wybrzeży lecz odzwierciedla jakościowo dysproporcję zachodzącą między nimi.

²⁵ „It is however one thing to employ proportionality calculations to check a result: (...) the test of a reasonable degree of proportionality (...) is one which can be applied to check the equitableness of any line, whatever the method used to arrive at that line”, Orzeczenie Libia – Malta, [w:] *International ...*, par. 66, s. 1565.

²⁶ „A final factor to be taken account of is the element of reasonable degree of proportionality which delimitation effected according to equitable principles ought to bring about between the extent of the continental shelf appertaining to the States concerned and the lengths of their respective coastlines – these being measured according to their general direction”, Orzeczenie w sprawie szelfu kontynentalnego na Morzu Północnym, *j.w.*, par. 98, s. 134.

²⁷ Jedynie w sprawie Libia – Tunezja Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości zastosował przeliczenie matematyczne – stosunek długości wybrzeży wynosił 31:69 na korzyść Tunezji. Trybunał uznał, że odpowiedni stosunek powierzchni szelfu to 60:40.

²⁸ Orzeczenie w sprawie szelfu kontynentalnego między Wielką Brytanią i Francją, [w:] *International ...*, par. 101, s. 412.

²⁹ Trybunał odróżnił ten aspekt od kwestii testowania rezultatu delimitacji, stwierdzając: „It is another thing to take note, in the course of the delimitation process, of the existence of a very marked difference in coastal lengths, and to attribute the appropriate significance to that coastal relationship, without seeking to define it in quantitative terms (...)”, Orzeczenie Libia – Malta, *j.w.*, par. 66, s. 1565.

Wskazywany przez stronę Polską stosunek długości wybrzeży Polski i Bornholmu wynosi trzy do jednego. Należy jednak zauważyć, że na podstawie stanowiska prezentowanego w tej sprawie przez Ministerstwo Infrastruktury trudno stwierdzić, czy stosunek ten został obliczony na podstawie długości odpowiednich odcinków wybrzeży, czy też wzięto pod uwagę ogólną, całkowitą długość wybrzeży Polski i Bornholmu. W tym drugim przypadku pożądane byłoby sprecyzowanie, które odcinki wybrzeży zostały uwzględnione. Brakuje także sprecyzowania, czy strona polska domaga się przeprowadzenia „testu proporcjonalności”, czy też uwzględnienia długości wybrzeży dla przesunięcia linii środkowej w toku procesu delimitacyjnego.

Warto podkreślić, że nie tylko w orzecznictwie, ale także w porozumieniach dwustronnych dotyczących delimitacji obszarów morskich wysp położonych u wybrzeży innego państwa uwzględniano kryterium proporcjonalności. Dotyczy to wysp Aruba, Curacao i Bonaire leżących u wybrzeży Wenezueli³⁰ oraz indyjskich wysp Narcondam i Barren znajdujących się na Morzu Andamańskim³¹. Należy tutaj wspomnieć, iż w przytoczonym wcześniej porozumieniu Dania – NRD z 14.09.1986 r. dokonano porównania długości odpowiednich odcinków wybrzeży Bornholmu i NRD przy określeniu odchylenia od linii środkowej w obszarze Ławicy Orlej.

Wobec braku porozumienia dotyczącego podziału obszaru spornego, każda ze stron w odmienny sposób wyznacza zasięg swoich stref w prawie wewnętrznym. Początkowo Polska ustanowiła strefę rybołówstwa ustawą z 12.02.1970 r., określając jej szerokość na dwanaście mil morskich³². Jednak 17.12.1977 r. Sejm przyjął trzy nowe ustawy dotyczące polskich obszarów morskich, wśród nich ustawę o polskiej strefie rybołówstwa morskiego³³ oraz ustawę Szelf kontynentalny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej³⁴. Art. 2 ust. 3 ustawy o polskiej strefie rybołówstwa morskiego stanowił, że szczegółowy przebieg granicy strefy określają umowy międzynarodowe, zaś w ust. 4 upoważniono Radę Ministrów do wyznaczenia granicy w drodze rozporządzenia w razie braku właściwego porozumienia międzynarodowego. Ze względu na wcześniejsze jednostronne ustalenie przez Danię granicy w sposób niekorzystny dla Polski³⁵, Rada Ministrów wydała 27.02.1978 r. rozporządzenie zatytułowane Określenie granicy polskiej strefy rybołówstwa morskiego między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Królestwem Danii w rejonie wyspy

³⁰ Porozumienie Holandia – Wenezuela z 31.03.1978 r., [w:] J. Charney, L. Alexander, *op.cit.*, s. 615.

³¹ Porozumienie Birma – Indie z 23.12.1986 r., *j.w.*, s. 1329.

³² Ustawa z 12.02.1970 r., Ustanowienie polskiej strefy rybołówstwa morskiego, Dz.U. z 1970 r., Nr 3, poz. 14.

³³ Dz.U. z 1977 r., Nr 37, poz. 163.

³⁴ Dz.U. z 1977 r., Nr 37, poz. 164.

³⁵ Zob. Królewski Dekret dotyczący wykonywania duńskiej suwerenności nad szelfem kontynentalnym z 1963 r. oraz ustawa o strefie rybołówstwa Królestwa Danii z 1976 r.

Bornholm³⁶, uchylone następnie kolejnym rozporządzeniem z 26.05.1978 r. w sprawie określenia zewnętrznej granicy polskiej strefy rybołówstwa morskiego³⁷, regulującym w sposób kompleksowy kwestię granicy. Została ona poprowadzona w odległości dwunastu mil morskich od Bornholmu. W tym czasie szerokość duńskiego morza terytorialnego wynosiła cztery mile morskie³⁸, zatem rozporządzenie uwzględniało prawo wyspy do własnego szelfu kontynentalnego, jak i strefy rybołówstwa. Ustawa o obszarach morskich i administracji morskiej z 21.03.1991 r.³⁹ zastąpiła strefę rybołówstwa morskiego wyłączną strefą ekonomiczną, uchyliła też ustawę o szelfie kontynentalnym. W art. 16 powtarza ona postanowienia art. 2 ustawy o polskiej strefie rybołówstwa morskiego, zaś zgodnie z art. 67 „do czasu zawarcia umowy o rozgraniczeniu obszarów morskich między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Danii pozostaje w mocy art. 2 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 17.12.1977 r. o polskiej strefie rybołówstwa morskiego, z tym, że poprzez pojęcie polskiej strefy rybołówstwa morskiego rozumie się polską wyłączną strefę ekonomiczną”.

Dania ustanowiła swój szelf kontynentalny oraz strefę rybołówstwa wcześniej niż Polska. Królewski dekret dotyczący wykonywania duńskiej suwerenności nad szelfem kontynentalnym⁴⁰ z 7.06.1963 r. stanowi w art. 2 ust. 2: „granica szelfu kontynentalnego w stosunku do państw, których wybrzeża położone są naprzeciw wybrzeży Królestwa Danii lub do nich przylegają, zostanie wyznaczona zgodnie z art. 6 Konwencji, to znaczy, że w braku odnośnego porozumienia linią graniczną będzie linia środkowa, której każdy punkt jest jednakowo oddalony od najbliższych punktów linii podstawowych, od których mierzona jest szerokość mórz terytorialnych każdego z państw”. W widoczny sposób, pomimo odwołania się do art. 6 Konwencji genewskiej o szelfie kontynentalnym, dekret pomija kwestię istnienia specjalnych okoliczności. Podobne postanowienie znalazło się w art. 1 ust. 2 ustawy o strefie rybołówstwa Królestwa Danii z 17.12.1976 r.⁴¹, ustanawiającej dwustumilową strefę rybołówstwa: „w braku przeciwnego porozumienia, delimitacja strefy rybołówstwa w stosunku do państw, których wybrzeża są położone w odległości mniejszej niż 400 mil morskich od wybrzeży Królestwa Danii lub do nich przylegają, będzie linią, której każdy punkt będzie jednakowo oddalony od najbliższych punktów linii podstawowych, od których mierzona jest szerokość morza terytorialnego każdego

³⁶ Dz.U. z 1978 r., Nr 3, poz. 7.

³⁷ Dz.U. z 1978 r., Nr 13, poz. 57.

³⁸ Duńskie morze terytorialne zostało rozszerzone do dwunastu mil morskich poprzez ustawę o delimitacji morza terytorialnego z 7.04.1999 r.

³⁹ Dz.U. z 1991 r., Nr 32, poz. 131.

⁴⁰ Royal Decree of 7 June 1963 concerning the exercise of Danish sovereignty over the Continental Shelf, <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/DNK.htm>.

⁴¹ Act No. 597 of 17 December 1976 on the Fishing Territory of the Kingdom of Denmark, *j.w.*

z państw”. Natomiast jeżeli chodzi o wyłączną strefę ekonomiczną, to Dania utworzyła ją pięć lat później niż Polska, aktem z 22.05.1996 r.⁴² Także w tym akcie w art. 2 ustanowiono, że w przypadku braku porozumienia należy wprowadzić rozgraniczenie w oparciu o medianę⁴³. Rozporządzenie wykonawcze z 24.06.1996 r. w art. 2 wyłączało zastosowanie Aktu o wyłącznej strefie ekonomicznej w stosunku do wód między Bornholmem a Polską stanowiąc, że w tym obszarze obowiązują wciąż postanowienia aktów dotyczących szelfu kontynentalnego i strefy rybołówstwa oraz, że granicą tych stref jest, ze względu na brak umowy z Polską, linia środkowa⁴⁴. Ostatecznie, najnowsze rozporządzenie wykonawcze z 19.07.2002 r.⁴⁵ uchyliło art. 2 poprzedniego rozporządzenia, natomiast wprowadziło art. 5 o następującym brzmieniu: „Na obszarze pomiędzy Bornholmem a Polską linia graniczna wyłącznej strefy ekonomicznej zostanie ustalona przez porozumienie z Polską. Dopóki tego rodzaju porozumienie nie zostanie zawarte, linia graniczna będzie rozciągać się z punktu, który zostanie wyznaczony przez porozumienie Szwecji z Polską do punktu wskazanego w porozumieniu zawartym przez Polskę z Niemcami jako linia, której każdy punkt będzie jednakowo oddalony od najbliższych punktów linii podstawowych odnośnych państw”.

Można przyjąć, że nadal istnieje prawdopodobieństwo rozstrzygnięcia sporu na drodze rokowań dwustronnych zwłaszcza, że żadna ze stron do tej pory nie wyraziła woli przekazania sporu do rozpatrzenia przez organ międzynarodowy lub woli powołania komisji koncyliacyjnej. Powołanie natomiast grupy ekspertów przez obydwie strony w celu opracowania wspomnianej mapy przedstawiającej wszystkie możliwe linie podziału strefy spornej, stwarza szansę osiągnięcia w przyszłości porozumienia. Jest to jednak uzależnione od politycznej woli osiągnięcia konsensusu w sprawie delimitacji.

⁴² Act No. 411 of 22 May 1996 on Exclusive Economic Zone, *j.w.*

⁴³ „The delimitation line of the exclusive economic zone in relation to foreign States whose coasts lie opposite the coasts of the Kingdom of Denmark at a distance not exceeding 400 nautical miles or adjacent to Denmark shall in the absence of an agreement to the contrary be the line equidistant from the nearest points of the baselines of the two States' coasts (the median line principle)”.

⁴⁴ „The waters between Bornholm and Poland shall until further notice not be covered by Act on Exclusive Economic Zone. Under Executive Order No. 386 of 23 August 1985 concerning Denmark's fishery territory and Royal Decree No. 259 of 7 June 1963 concerning the exercise of Danish sovereignty over continental shelf, the fishery boundary and the continental shelf boundary in the waters between Bornholm and Poland shall, pending an agreement with Poland, be the line equidistant from the nearest points on the baselines at the respective States' coasts (the median line)”, *j.w.*

⁴⁵ Executive Order No. 613 to Amend the Executive Order concerning Denmark's Exclusive Economic Zone, *j.w.*

THE DELIMITATION OF MARITIME AREAS BETWEEN
POLAND AND DENMARK
(Summary)

In spite of the negotiations initiated in 1972 Poland and Denmark have not so far managed to effect a delimitation of their maritime areas between Bornholm and Polish coast. This situation constitutes the longest lasting case of unsettled maritime boundary in the Baltic Sea.

Even though both countries are parties to 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea, they present different interpretation of art. 74 of the Convention, which states that the delimitation of the exclusive economic zones of the States with opposite coasts „shall be effected by agreement on basis of international law, as referred to in Article 38 of the Statute of the International Court of Justice, in order to achieve an equitable solution”. Consequently, Denmark considers the disputed area should be divided on the basis of median line. On the contrary, Poland invoke the international judgements and the practice of the States and indicates that boundary should be determined in accordance with the equitable principles, with regard for an existance of several special circumstances, namely geographic and geophysical factors and proportionality calculations. Since the postures of the parties involved are overlapping, there exists south and southeast of Bornholm a disputed area of 3 500 km², similar to this one existing between Gotland and the USSR coast before 1988. The relevant acts of national legislations of either Poland or Denmark illustrate these different claims.

Nevertheless, during the recent negotiations round the parties agreed to create a special committee of experts in aim to examine all the possible boundary lines. This fact confirms that it still may be possible for both countries to reach an agreement in bilateral negotiations.